

Taha Akyol

Osmanlı'ya bakmak

TARİH kavgamız sürüyor! Raymond Aron'un deyimiyle “devrim geçiren toplumlar”da tarih de büyük kavgalara konu oluyor bir süre...

Fransız devriminin tarihini muhafazakâr Pierre Gaxotte'tan, devrimci Albert Soboul'dan veya ‘revizyonist’ François Furet'den okuduğunuzda üç defa gözlük değiştirmiş gibi olursunuz!

Benim tercihim ‘revizyonist’ denilen yeni tarihçilerdir. Ama üç ayrı gözlükten okumak karmaşık realiteye üç açıdan bakmak gibi bir ufuk genişliği de kazandırır. Bunları niye yazıyorum? Dünkü “Osmanlı'da Türkçe” konulu yazım üzerine aldığım ateşli alkışlar ve öfkeli tepkiler için yazıyorum.

Osmanlı medeniyetinde Türk kültürünün hâkim karakterine dikkat çekmemin alkışlanmasını anlıyorum... Ama “Osmanlı Türk düşmanıydı, Anadolu'da Türkleri kesti, gericiydi” falan gibi sözlerle gösterilen ‘ulusalci’ tepkileri anlamıyorum. Onun için birkaç metodolojik not düşmek isterim.

Tarihin dip dalgaları

- Osmanlı'da özellikle 16. yüzyılda görülen Türkmen isyanlarını ve şiddetle bastırılmalarını ‘Türk düşmanlığı’ veya ‘mezhep çatışması’ gibi görmek yanlıştır. Bu olayların temelindeki dip dalgalarından biri 16. yüzyılda bütün Akdeniz’de görülen nüfus patlaması ve Anadolu’daki toprak yetersizliğidir. Öbürü, yerleşik medeniyet kurumlaşması sürecinde ortaya çıkan yerleşik-göçebe veya merkez-kenar çatışmasıdır. Nitekim Şah İsmail’in devleti de göçer Türkmen aşiretlerine çok sert, hatta Osmanlı’dan daha sert davranmıştı.
- Devşirme sistemi ‘Türklüğe ihanet’ gibi ‘modern’ bir kavramla izah edilemez. Devşirme sistemi, çatışkan aşiret yapılarının üstünde, yerleşik ve otoriter bir devlet kurumlaşmasının aracıdır. Fatih bu devlet yapısını kurmasaydı, Osmanlı’nın ömrü Selçuklu’dan uzun olamazdı.
- Devşirme sistemi Osmanlı’da kültürel Türkleşme, Safeviler’de ise Farslaşma olarak gelişti. O yüzden iki ülkenin eğitim ve hukuk dilleriyle 20. yüzyıldaki sonuçları da çok farklı oldu.
- Avrupa’da ise, daha Osmanlı’nın kuruluşundan 6-7 yüzyıl önce göçebe aşiret yapıları ve kavimler göçü sona ermiş, yerleşik feodalite medeniyeti oluşmaya başlamıştı; kıtanın fevkalade verimli coğrafyası sayesinde... Avrupa’da “ulus”ların erken oluşmasının sebeplerinden biri budur; “Osmanlı ümmetçiliği” ve “İslam’ın Türkleri uyuşturması” değil...

Tarihe yeniden bakmak

Cumhuriyet tarihçiliği tarihin bu tür sosyolojik faktörlerini dikkate almadı. Prof. Zafer Toprak’ın “sosyolojiden antropolojiye” yazısında belirttiği gibi, Cumhuriyet’i kuranlar tarihi antropolojik faktörlerle izaha çalıştı. Zafer Hoca’nın Toplumsal Tarih’in son sayısında çıkan yazısını mutlaka okuyunuz.

Antropolojik anlayış laik Cumhuriyet’e Osmanlı asırlarını “kozmpolit” ve “ümmetçi” diye suçlama imkânı veriyordu; bu bakımdan ‘pratik’ti. Ama bilimsel olmadığı gibi Cumhuriyet’in modernleşme projesi için antropoloji sağlıklı bir temel

İşte bakın, artık geleceğimizin temellerinden bahsetmek gerektiğinde “bin yıllık tarih” diyoruz! Dün ‘ümmet dönemi’ diye suçlanan bin yıllık tarih!
Artık bizde de akademik tarihçilik geliştikçe ‘revizyonist tarihçilik’ de gelişiyor.
Onun için Halil İnalcık, İlber Ortaylı, Ahmet Yaşar Ocak, Cemal Kafadar gibi tarihçileri okuyalım diye yazmıştım dün.